

KAFKASYA'DA JEOPOLİTİK DENGELER DEĞİŞİYOR MU?

Muhammed Akhiyadov

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Akhiyadov, Muhammed. "Kafkasya'da jeopolitik dengeler değişiyor mu?". İNSAMER 01.04.2021.

Analiz

İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Kafkasya'da hâlihazırda devam eden jeopolitik mücadele daha da alevlenmiş görünmektedir. NATO, Avrupa Birliği (AB), Türkiye ve Rusya gibi bölge dışı aktörlerin hamleleri, uzun vadede bölgedeki jeopolitik denklemi değiştirme potansiyeli taşımaktadır. Bu da söz konusu mücadelenin yeni bir aşamaya evirildiğini göstermektedir. Bu aşamanın en önemli ayırt edici özelliği ise, bahis konusu bölge dışı güçlerle bölge devletleri olan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan arasında çeşitli ittifakların belirmeye başlamış olmasıdır. Bununla birlikte bu ittifaklar henüz son şeklini almadığı için de her an değişmeye hazırdır.

2020 sonunda patlak veren İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'yla birlikte bölgedeki jeopolitik dengeler açısından iki önemli gelişme yaşanmıştır. Birincisi, savaş akabinde Türkiye

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Bakü'ye düzenlediği ziyaret esnasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından teklif edilen ve "Kafkasya Platformu", "Altılı Platform" veya "3+3 Formatı" olarak bilinen yeni bir güvenlik mekanizması girişimidir. Türkiye, İran ve Rusya'nın yanı sıra üç Güney Kafkasya devletinin katılımıyla kurulması planlanan altılı platformun bölgede barışı tesis etmesi hedeflenmektedir. Savaş sonrasında ortaya çıkan ikinci önemli gelişme ise, ABD başta olmak üzere son yıllarda Kafkasya'daki jeopolitik mücadelede pasif kalmakla eleştirilen Batı'nın NATO ve AB gibi mekanizmaları aracılığıyla Gürcistan başta olmak üzere bölgede daha aktif bir siyaset izlemeye başlamasıdır. Söz konusu iki gelişme sonucunda, Kafkasya'da çeşitli güçler tarafından oluşturulmaya çalışılan ittifaklar

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

daha belirgin bir hâl almıştır. Ancak Gürcistan ve Ermenistan'ın iç siyasi dinamiklerine bakıldığında, birbirine zıt görünen bu iki ittifakın başarıyla sonuçlanmasını engelleyen pek çok unsur olduğu görülmektedir. Şimdi bu unsurları tek tek ele alalım.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2020 Kasım ayında Bakü'ye yaptığı ziyaret sırasında Türkiye, Rusya, İran, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın katılımıyla kurulması öngörülen Kafkasya Platformu'nun hayata geçirilmesi durumunda, bölgede sürdürülebilir barış ve istikrarın sağlanacağını, tüm tarafların bundan ekonomik fayda elde edeceğini dile getirerek Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in de bu projeye olumlu baktığını belirtmiştir. Bu açıklamanın üzerinden bir ay geçmeden, Gürcistan Cumhurbaşkanı Salome Zurbışvili, ülkesinin Kafkasya'da asırlar boyunca barıştırmacı bir rol üstendiğini söyleyerek, Gürcistan tarafının Kafkasya Platformu girişimine pasif kalmayacağını açıklamıştır. Bunun üzerine Rusya'nın da içinde yer alabileceği bir platformun Gürcistan için kabul edilmeyeceğini savunan muhalefet partileri, bu açıklamaya büyük tepki göstermiş ve Zurbışvili'yi ülkenin millî güvenlik çıkarlarını tehlikeye atmakla suçlamışlardır.

Gürcistan'ın, topraklarının yaklaşık %20'sini işgal eden Rusya'nın da içinde yer aldığı bu platforma katılması pek mümkün görünmemektedir. Her ne kadar iktidardaki Gürcü Rüyası Partisi Rusya ile ilişkileri normalleştirmek için bazı girişimlerde bulunsa da dış politikada Moskova'ya yanaşması, iktidar partisi adına siyasi bir intihar anlamına gelecektir. Zira 2008 Gürcistan-Rusya Savaşı sonrasında Gürcistan'da sadece dış politika değil aynı zamanda tüm iç siyasi tartışmalar da öyle ya da böyle Rusya'nın işgalci politikalarından hareketle yürütülmektedir. Dolayısıyla Moskova'nın içinde olduğu bir projeye olumlu yaklaşılmasının ülkeye ihanetle suçlanmak için yeterli olacağını bilen Gürcü siyasi liderlerden hiçbiri, böyle bir adım atmaya cesaret edemeyecektir.

Öte yandan son dönemde Türkiye, Rusya ve İran, bölgedeki sorunların yalnızca bölgesel güçler tarafından çözülmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Farklı bir ifadeyle AB ve ABD gibi bölge dışı aktörlerin sürece dâhil olmaları engellenmeye çalışılmaktadır. Nitekim Kafkasya Platformu girişimi de bu düşüncenin bir sonucu olarak ele alınmalıdır. Bu ise Gürcistan için büyük jeopolitik riskler anlamına gelmektedir. Zira Gürcistan'ın ABD'nin iki jeopolitik rakibi olan Rusya ve İran'ın yer aldığı bir platforma katılması, Tiflis'i stratejik bir ortak olarak gören ve bunu açıkça dile getiren Washington'un dostane tavrını değiştirmesine sebep olacaktır.

Kafkasya Platformu kapsamında ele alınması gereken bir diğer önemli husus da Ermenistan'ın bu girişime nasıl yaklaştığıdır. Her şeyden önce bu platformda yer almaktan en büyük ekonomik kâr elde edecek taraflardan birinin Ermenistan olduğuna şüphe yoktur. 1990'lardan bu yana batıda Türkiye'yle doğuda ise Azerbaycan'la sınırlarının kapalı olması, ülke ekonomisini derinden etkilemektedir. Ermenistan'ın ortak sınırlara sahip olduğu diğer iki ülke ise Gürcistan ve İran'dır. Ne var ki yıllardır İran'a uygulanan yaptırımlardan dolayı bu ülkeyle olan sınırları da işlevsiz kalmaktadır; dolayısıyla Ermenistan'ın dünyaya açılan tek kapısı Gürcistan'dır. Ancak burası da çok güvenli bir güzergâh değildir; zira bölgede Rusya ile Gürcistan arasında yıllardır devam eden anlaşmazlıklar bu yolun her an kapanmasına neden olabilir. Nitekim 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan çatışması bunu açık bir şekilde göstermiştir. Bundan dolayı Ermenistan'ın ekonomik refaha ulaşmak için acilen Türkiye ve Azerbaycan ile kapalı olan sınırlarını açması gerekmektedir.

Azerbaycan'ın İkinci Dağlık Karabağ Savaşı sonunda Ermenistan işgali altındaki topraklarının büyük kısmını geri almasından sonra Ankara ile Bakü, sınır sorununun çözümü konusunda yeşil ışık yakmıştır; ancak Erivan'ın bu hamleye olumlu cevap vermesi şimdilik zor görünmektedir. Her ne kadar Erivan bu sorunun çözülmesinden en çok kazanan tarafın kendisi olacağını bilse de 1990'larda ülkede ortaya çıkan

ve günümüzde de geçerliliğini koruyan siyasi dengeler, söz konusu sınırların açılması önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Çünkü Erivan'daki siyasi güçler, kendi toplumlarında en büyük iki düşman olarak görülen Türkiye ve Azerbaycan'la ilişkileri düzeltme yolunda ilk adım atanın, tabiri caizse kendi ayağına sıkılmış olacağını bildikleri için bundan kaçınmaya çalışacaktır. Özellikle 2020'deki İkinci Dağlık Karabağ Savaşı ve sonuçları göz önüne alındığında, Ermenistan'ın bu yönde bir adım atması ihtimali daha da zorlaşmaktadır. Özetle Gürcistan'ın Kafkasya Platformu'na katılmasını Moskova-Tiflis anlaşmazlığı engellerken, Ermenistan'ın katılımını da Erivan-Bakü ve Erivan-Ankara anlaşmazlıkları engellemektedir.

Bununla birlikte Ermenistan Başbakanı, ülkesinin refahını arttırmak için bu "tehlikeli" adımı atmaya kararlı görünmektedir. Nitekim Mart 2021'deki bir açıklamasında, bölgedeki halklar arasında var olan düşmanlık sorununu bitirmek için atılması gereken en önemli adımın Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ulaşım yollarının açılması olduğunu söylemiştir. Ancak Ermenistan'da hâlihazırda devam eden siyasi krizin sebep olduğu belirsizlik, bölge devletleri için olumlu sonuçlar yaratacak bu girişimin önünü tıkamaktadır. Hasılı Ermenistan'da Paşinyan yönetimi Kafkasya Platformu girişimine olumlu yaklaşırken, bütün varlığını Karabağ meselesine borçlu olan muhalefetin bu karara karşı çıkacağı tahmin edilmektedir.

Kafkasya Platformu girişimi açısından bir diğer önemli soru işareti de Rusya'nın pozisyonudur. Her ne kadar Erdoğan, Putin'in bu girişime olumlu baktığını dile getirirse de şimdiye kadar bu konuda Moskova'dan elle tutulur bir açıklama yapılmamıştır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki, Rusya'nın böyle bir platformda yer alması, aslında Kafkasya'daki nüfuzunu diğer iki bölgesel güç olan Türkiye ve İran'la paylaşması anlamına gelmektedir; dolayısıyla Kafkasya'daki varlığını kendi güvenliği açısından önemli bulan Rusya'nın Kafkasya

Platformu gibi girişimlerle Türkiye ve İran'ın bölgedeki varlıklarını artırmasını olumlu karşılamayacağı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Rusya, Kafkasya Platformu girişimini son yıllarda ABD başta olmak üzere Batı'yla çeşitli anlaşmazlıklar yaşayan Türkiye'yi daha da yalnızlaştırmak için uygun bir araç olarak değerlendirmeye çalışabilir; çünkü Türkiye'nin, ABD'nin jeopolitik rakipleri olan Rusya ve İran ile hareket etmesi, Washington'un Ankara'ya karşı tavrını daha da sertleştirmesine neden olacaktır. Bu platformun özellikle İran'ın kendisine uygulanan yaptırımları bypass etmesine elverişli olduğu göz önüne alındığında, Washington'un olası tepkisi daha da kolay anlaşılacaktır.

Nitekim Kafkasya Platformu gündeme gelir gelmez Batı'nın da Güney Kafkasya'da harekete geçtiği görülmektedir; ancak bu hareket şimdilik Gürcistan'la sınırlıdır. Mart 2021'de Gürcistan ve ABD savunma bakanları arasında yapılan telefon görüşmesinin ardından Pentagon basın servisi, "ABD, Gürcistan'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyuyor ve Rusya'nın saldırganlığı karşısında ülkenin savunmasını güçlendirmek için elinden geleni yapacaktır." şeklinde bir açıklama yayınlamıştır. Aynı tarihte NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, "NATO'nun kapıları Gürcistan'a açıktır. Ancak yakında veya uzak bir gelecekte üye olup olmayacağına bakmaksızın, kurumları modernize etmeye ve yolsuzlukla mücadele etmeye yönelik reformları hayata geçirmesi gerekmektedir." açıklamasında bulunmuştur. NATO'nun bu açıklamasındaki "uzak bir gelecek" kavramı Gürcistan'ın Batı'ya olan güvenini sarsmıştır ve sarsmaya da devam edecek görünmektedir. Nitekim Gürcistan Cumhurbaşkanı Zurabişvili'nin Kafkasya Platformu'na yönelik olumlu açıklamalarını da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür; fakat bu durum Gürcistan'ın Batı'dan uzaklaştığı anlamına da gelmemektedir.

Bölgedeki bir diğer önemli gelişme de son zamanlarda AB ile Gürcistan arasında artan yoğun temaslardır. Gürcistan'da Kasım 2020'de yapılan parlamento seçim sonuçlarını kabul etmeyen ana muhalefet partisi Birleşik Ulusal Hareketi ve iktidardaki Gürcü Rüyası Partisi arasındaki siyasi kriz devam etmektedir. Mart 2021'e gelindiğinde ülkedeki krizle ilgili olarak AB harekete geçmiş ve iki tarafı müzakere masasında buluşturmak için Avrupa Konseyi Başkanı'nın özel temsilcisini Gürcistan'a göndermiştir. Müzakereler hâlihazırda devam etse de taraflardan gelen açıklamalardan çözümün yakın olmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, NATO ve AB'nin Gürcistan'ı üye olarak kabul etmekte acele etmemesi, Tiflis'in Batı'ya olan güvenini sarsan bir durumdur. Son dönemde iki taraf arasında üst düzey temaslar artsa da Batı'nın Gürcistan politikasında önemli değişikliklerin yaşandığını söylemek güçtür. Diğer yandan Ankara ve Bakü tarafından başlatılan ve bölgede Batı'yı dışlayan Kafkasya Platformu'nun da başarıyla sonuçlanacağını -en azından bu aşamada- söylemek pek mümkün değildir. Özellikle Ermenistan ve Gürcistan'daki siyasi realite bu girişimin hayata geçirilmesini zorlaştıran unsurların başında gelmektedir.

